

Autor: Pavel Šindelář
(nepublikovaný článek z března 2008)

Soudružský mandát nebes aneb náboženská politika dnešního čínského státu

O náboženském životě obyvatel plné pětiny lidstva - občanů Čínské lidové republiky má český čtenář poměrně kusé a nepřehledné informace. Díky popkulturní vlně zájmu o východní spiritualitu je náš knižní trh zásoben tituly o široké škále tradičních čínských duchovních praktik a nauk od feng-šuej vašeho bytu, přes věštění dle I-t'ingu na každý den až po nejrůznější odnože čínských bojových umění. Disponujeme i určitým povědomím o téměř dokonalém vymýcení náboženského života z čínské společnosti v období vlády Mao Ce-tunga. V poslední době k nám pak stále častěji pronikají z médií zprávy o rostoucím náboženském pnutí uvnitř země ovládané dodnes na základech „vědeckého ateismu“ stojící stranou.

Zprávy z Číny hovoří o komplikovaném vztahu Vatikánu s Pekingem, o možném nebezpečí ze strany Sin-t'iangských muslimských „teroristů“ vězněných na Guantanámu, o notorických problémech příslušníků náboženského hnutí Fa-lun-kung. S obnovenou intenzitou se pak v současnosti mluví o odporu Tibetanů vůči „kulturní genocidě“ sjednoceným autoritou domácí buddhistické obce. Všechny tyto zprávy, které k nám přes síto mediálního světa dorazí, jsou však jen extrémním, šokujícím fragmentem nejasného celkového obrazu. Málokdy se z nich dozvíme o tom, jak vypadá skutečný náboženský život uvnitř překotně se transformující čínské společnosti, jakými pravidly je určován a omezován.

K pochopení současné situace je potřeba uvědomit si několik historických a kulturních souvislostí, v rámci nichž náboženství v Číně funguje. Duchovní směry jako taoismus či buddhismus nejsou exklusivní jako náboženské tradice Západu - nevylučují možnost „věřit“ nebo „čerpat“ z více zdrojů najednou. Hranice mezi těmito náboženskými systémy je značně rozostřená a vyplněná množstvím spodních proudů označovaných jako lidová náboženství, tradiční léčitelství, folklór, kult předků apod. V obdobích, kdy se Čína po periodických obdobích izolace znovuotevírala světu, pronikaly do jejího středu navíc náboženské systémy ze zahraničí (po buddhismu např. judaismus, islám a naposledy i křesťanství), které si čínské prostředí vždy přetváří a postupně asimiluje. Poslední takové období otevírání se světu můžeme sledovat právě nyní a zároveň jsme svědky snahy čínské vlády si tento proces udržet pod kontrolou.

O Číně se s oblibou hovoří jako o civilizaci neznající náboženské války a konflikty srovnatelné například s evropskými křížáckými válkami. Toto zjednodušení zamlčuje základní třecí plochu čínské historie náboženství, kterou tato civilizace dědí z dynastie na dynastii od starověku až po současnost, totiž tradiční čínský model vztahu náboženství a státu. Pojetí vlády v Číně je od jejích počátků pojetím vlády sakrální. Legitimitu vládnoucí moci zajišťuje mechanismus tzv. mandátu nebes, který je vládci (dynastii) svěřen božskou sférou - nebesy. Tento mandát, v praxi potvrzován tradičně blahobytem říše a zpochybňován přírodními či společenskými katastrofami, vládě vkládá do rukou monopol pro komunikaci s nadpozemskou sférou a skrze tuto výsadní komunikaci i monopol na vládnutí v „podnebesí“. Ačkoliv čínské císařství v roce 1911 definitivně zaniklo, tehdejší reformátoři hledajícím inspiraci pro vybudování nového moderního státu na Západě (nacionalismus, liberalismus, socialismus) toto tisícileté paradigma v důsledku zachovali. Absolutním mandátem nad čínskou společností tak dnes nedisponuje císař, ale Strana a tento mandát již není garantován nebesy, nýbrž lidem. Ve skutečnosti jsou obě garantující entity stejně imaginární a dnešní vláda je stejně jako dříve reálně garantována kontrolou ozbrojených složek v zemi a vírou ovládané společnosti v pravdivou podstatu „nebeského mandátu“. Náboženství, které lidem

nabízí jiný model hierarchie mezi nebem a zemí než ten výše popsany, pak pro tradiční model vládnutí představuje vždy ohrožení.

Náboženství tak může v Číně vedle vládnoucího aparátu fungovat jen v okamžiku, podrobí se jeho kontrole, uzná jeho svrchovanost a neprovozuje kromě čistě duchovní činnosti i jiné „společensky nebezpečné“ aktivity. Absolutní náboženské formy výkladu a správy společnosti přináležely v Číně vždy státní moci. Proto také nejintenzivnější období duchovní aktivity (náboženské, filozofické či umělecké) nalzáme v čínské historii vždy v okamžiku určité mocenské krize či proměny. Takovou fázi zažíváme v jistém smyslu i dnes.

Dnešní uvolňování odstartovaly reformy probíhající od konce 70. let 20. století, jejichž hlavním cílem bylo odstranit ekonomické následky ničujících experimentů Maovy éry a dohnat technologický vývoj okolního světa. Otevřenými dveřmi určenými primárně reformám výroby, produkce, vědy a armády však do Číny začaly pronikat i změny společenské a kulturní. Dříve totálně kontrolovaná a shora hierarchicky řízená společnost, jejímž smyslem byla socialistická „spása“ světa uskutečnitelná výhradně prostřednictvím komunistické strany, se začíná v reformních podmínkách emancipovat a hledat v nejisté době nové záchytné body. Společnost se začíná navracet k předrevolučním tradicím, hledá své vlastní kulturní kořeny, přivrací se k tradičnímu patriotismu a zároveň se inspiruje na Západě, ať už jeho politikou, vědou, náboženstvím nebo popkulturou.

Chrám Paj-jun, jeden z nejdůležitějších taoistických chrámů v Pekingu a ústředí celostátní taoistické organizace je v průběhu čínských jarních svátků plný života. Obyvatelé hlavního města sem zamířili vzdát úctu taoistickým božstvům, hodit mince na bronzový zvon a zajistit si štěstí pro sebe i svou rodinu v nadcházejícím roce krysy. Návštěvníků není tolik jako loni, protože v okolí chrámu se nekoná tradiční novoroční trh. V místě, kde se v minulosti rozkládal, vyrůstá jedna z tisíců pekingských novostaveb - obchodní a rekreační středisko. Případný nedostatek návštěvníků vyrovnává početná přítomnost policejních složek. Chrám je uniformami doslova přeplněný. Nudící se policisté, kteří nemají na starosti recyklaci vonných tyček obětovaných místním božstvům (jejich pálení je v pekingských chrámech zakázáno), ani řazení a pohánění návštěvníků ve frontách, na sebe vzájemně pokřikují přes modlíci se občany nebo hlasitě telefonují. Taoistických kněží je zde vidět poskrovnu. Otec na chrámovém nádvoří učí svého syna podle zde vládou umístěných obrazových tabulí, jak se Žlutému císaři a jiným taoistickým božstvům správně klanět.

Současné proměny uvnitř vlastní společnosti si čínská vláda bezpochyby dobře uvědomuje. Snaží se proto svůj vliv v prostředí obnovujícího se náboženského života přeskupit tak, aby si uchovala nad tímto procesem nadále kontrolu. Spíše než o reformní úsilí o proměnu společnosti jde však o postupnou rekonsolidaci vlastní moci v nových podmínkách.

Čínská vláda disponuje pro řízení náboženského života své společnosti několika účinnými nástroji, které jsou přímo zabudovány v legislativním systému země. Ačkoliv je v Číně ústavně zajištěná svoboda náboženského vyznání, tato svoboda je garantována jen tzv. Velké pěťce, tedy pěti tradicím, které jsou z hlediska komunistické strany rozeznány jako „pravé náboženství“. Jde o buddhismus, taoismus, islám, katolictví a protestantismus. Ostatní projevy náboženské aktivity společnosti jsou v lepším případě označeny jednoduše jako pověra či folklór, v horším případě pak jako nebezpečný kult či přímo protistátní činnost. Na tyto projevy se pak garance ústavně zaručené náboženskou svobodou nevztahují. Do této kategorie lze zahrnout vše od lidového léčitelství, exorcismu, uctívání přírodních sil, lokálních božstev, kultu předků až po různé odnože a synkreze buddhismu, taoismu či křesťanství, jejichž zástupcem je například veřejnosti známý Fa-lun-kung. I tyto náboženské projevy mohou v dnešní čínské realitě fungovat, nezačne-li se však sféra jejich vlivu protínat se sférou vlivu, kterou si pro sebe nárokuje čínský stát.

I velká pětka je ve svém veřejném působení podrobena řadě omezení, z nichž tři jsou zcela zásadní a pevně zakotvená v současných čínských zákonech. Náboženská aktivita nesmí být řízena ani závislá na osobách či organizacích mimo území Číny, nesmí ohrožovat řád a harmonii uvnitř čínské společnosti a nesmí narušovat duševní či fyzické zdraví jedince. Tyto tři vágně definované podmínky jsou vládním aparátem celkem flexibilně využívány k omezování těch náboženských skupin či projevů, které se jí z jakéhokoliv důvodu jeví jako ohrožení existujícího statu quo.

Úředně povolená náboženství tak musí svou činnost podřídit národním, na zahraničních autoritách (jako je např. papež nebo dalajláma) zcela nezávislým organizacím. Jejich hlavním smyslem z pohledu státu je kontrola duchovních a společenských aktivit jednotlivých náboženství. Skrze tyto organizace Peking usměrňuje náboženský život občanů své země a implementuje svou náboženskou politiku. Řadě věřících však tento způsob organizace nevyhovuje a provozují svoji náboženskou praxi mimo oficiální struktury. Takový systém dvou paralelních struktur pro jednu náboženskou tradici je typický zejména pro dnešní čínské křesťanské církve. Zatímco státní statistiky uvádí 4 mil. katolíků a 10 mil. protestantů, nezávislé zdroje uvádí dohromady až 100 milionů čínských křesťanů (téměř 10% celkové populace). Rozdíl mezi oficiálními a neoficiálními čísly tvoří početná šedá vrstva neregistrovaných, tiše tolerovaných, ilegálně působících a v některých případech i pronásledovaných čínských křesťanů. Čína tak dnes disponuje po USA a Brazílii třetí nejpočetnější křesťanskou komunitou na světě.

Rozhovor s Meng Ťin-chuej o jejím náboženském životě proběhl nad kelímkem Pepsicolu v jedné z mnoha pekingských poboček nadnárodního kuřecího řetězce. Její život, tak jako životy ostatních čínských vysokoškoláků, vyplňuje usilovné studium a příprava na budoucí kariéru v extrémně konkurenčním prostředí dnešní Číny. Tu trochu volného času, která jí zbývá, však netráví na rozdíl od svých vrstevníků na internetu ani před televizí. Dává přednost setkávání v úzkém okruhu blízkých přátel - pověřšinou žen středního věku a společnému modlení se k Ježíši Kristu, jejich spasiteli. Je příslušnicem jedné z mnoha takzvaných domácích církví, z pohledu čínské byrokracie a práva ilegální a nebezpečné instituce. Ťing-chuej však není žádná disidentka. Byla vychována jako křesťanka svou rodinou na jihočínském venkově, kde celá rodina docházela do místního kostela patřícího pod oficiální státem kontrolovanou protestantskou organizaci tzv. Trojsamosprávného patriotického hnutí. Jako poměrně chladně věřící křesťanka opustila v 18-i letech svůj domov a rodinu a odjela studovat do hlavního města. Zde se zpočátku cítila dost opuštěná, a tak vyhledala nejbližší křesťanskou komunitu ve svém okolí. Šlo o celkem početnou, státem podporovanou kongregaci, scházející se jednou týdně v moderním, nově vybudovaném kostele. Sem Ťing-chuej docházela zhruba dva roky, aniž by se zbavila pocitu opuštěnosti a stesku po domově a rodině. Přes spolužačku ze školy se pak seznámila s méně formální skupinou věřících křesťanů, kde vedle pravidelných modliteb může v téměř rodinném kruhu řešit své problémy a sdílet společné radosti života. Jde právě o jednu ze zakázaných podzemních domácích církví. „Jsme jako rodina, kterou spojuje naše víra v Krista. Vím, že naše organizace není vládou uznávána, ale já osobně jsem nikdy žádné problémy ze strany policie ani úřadů nezažila. Moc tomu nerozumím, jediné co děláme je, že se setkáváme a modlíme. Uvědomuji si, že kvůli tomu můžu mít v životě velké problémy a děsí mě to. Na druhé straně jsou pro mě moji noví přátelé a naše společná víra natolik důležitá, že jen kvůli mému strachu se jich nevzdám.“

Speciální přístup je v Číně uplatňován vůči náboženství národnostních menšin, jakými jsou tibetští či mongolští buddhisté nebo ujghurští muslimové. Jelikož se Čína obává jakýchkoliv náznaků separatistických snah, zejména v Tibetské a Sin-ťiangské autonomní oblasti, kde je etnická příslušnost s náboženstvím tradičně pevně provázána, sahá vláda při

jakémkoliv projevu náboženské emancipace po tvrdších řešeních, než uplatňuje v oblastech osídlených etnickými Číňany. Z pohledu Pekingů se zde náboženská politika s politikou národnostní prolíná, a jejich společným cílem je pak snaha udržet nad těmito etnickými nečínskými oblastmi absolutní politickou kontrolu. Jakýkoliv projev náboženské emancipace se tak stává emancipací politickou, tedy separatismem.

Zatímco náboženský život uvnitř země roste a proměňuje se nebývalým tempem, politika její vlády se zdá být uvězněna v tradičních a neměnných vzorcích dominance státu ve sféře náboženské. Jde o kulturní vzorec, který je skutečně hluboce zakořeněn a přijímán za samozřejmý i podstatnou částí čínské společnosti. Část zdejší veřejnosti si však neslučitelnost takové politiky s proměnami ve společnosti začíná postupně uvědomovat. Nezbyvá než doufat, že se samotným Číňanům včas podaří nalézt cestu k pokojnému soužití v nebesech i podnebesí, aniž bychom byli svědky dalších represí a omezování svobody náboženského vyznání.